

Bijlagen ●

Bijlage 1. Tabel - Inventarisatie *batches*, pilots, programma's en bewonersinitiatieven

Bijlage 2. Analytisch kader

Bijlage 3. Leeslijst

Bijlage 1. Tabel – Inventarisatie *batches*, pilots, programma's en bewonersinitiatieven

Naam	Hieronder vallen o.a.	Soort	Beschrijving	Voortouw	Representatie	Participatie individueel/collectief	Participatie bij...	Aantal adressen	Periode	Meer informatie
Batch 1467		Versterkingsregime	Gebiedsgerichte aanpak met voornamelijk sloop-nieuwbouw in de gemeenten Eemsdelta, Groningen en Midden-Groningen.	NCG	Selectie			3349	2016 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch
	<i>Batch Transitie</i>	Versterkingsregime	Verzameling versterkingsprojecten gestart door NAM en CVW, inmiddels opgenomen in <i>batch 1467</i> door de NCG.	NAM, CVW				1879	Vóór 2015 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch
	Fazanthof	Project	Sloop-nieuwbouw project in Ten Boer waarbij bewoners betrokken werden bij het opstellen van de plannen, kiezen van de architect en het ontwerp etc.	NCG	Selectie	Collectief	Opstellen uitvoeringsplan	30	2015 – heden	
Batch 1588		Versterkingsregime	Subsidieverordening waarbij bewoners aanspraak kunnen maken op subsidie voor versterking, tijdelijke huisvesting, verhuizing en overige kosten. De regie ligt bij de bewoner. Er was 420 miljoen uitgetrokken voor deze <i>batch</i> . Veel sloop-nieuwbouw.	Gemeente	Selectie		Opstellen uitvoeringsplan. uitvoering	1588	2017 – heden	https://www.snn.nl/alle-subsidies/batch-1588-versterkingsopgave-groningen
	De Hamplaats	Project	Sloop-nieuwbouw in Ten Boer op initiatief van bewoners en gemeente, uitgevoerd onder begeleiding van de gemeente.	Gemeente, woning-eigenaar		Collectief	Opstellen uitvoeringsplan	24	2019 – 2020	https://duurzaamwonen.nl/projecten/batch-1588-aardbevingsbestendig-wonen/
Batch 1581		Versterkingsregime	Adressen beoordeeld a.d.h.v. NPR 2015. Bewoners kunnen kiezen tussen twee opties: 1. het normale proces doorlopen of 2. vanuit de Bouwimpuls versterken volgens de Praktijkaanpak.	NCG	Selectie			1565	2017 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch
Batch 3260		Versterkingsregime	Gebiedsgericht versterken aan de hand van de NPR 2018. Prioritering op basis van risicoprofiel. Panden met een normaal risicoprofiel worden door gemeente opgenomen in LPA.	NCG, gemeente				3240	2017 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch
Batch 2018		Versterkingsregime	<i>Batch</i> die is gestart bij invoering van de HRA 2018. Prioritering op basis van risicoprofiel.	NCG				4300	2018 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch

Naam	Hieronder vallen o.a.	Soort	Beschrijving	Voortouw	Representatie	Participatie individueel/collectief	Participatie bij...	Aantal adressen	Periode	Meer informatie
Batch P50 2018		Versterkingsregime	Adressen die met een verhoogd risicoprofiel uit de HRA 2018 kwamen en nog niet in een andere <i>batch</i> voorkwamen. Gemeenten moesten deze adressen opnemen in het LPA.	Gemeente				1130	2018 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch
Batch Opname en Normering Lokale Stuurgroepen		Versterkingsregime	Adressen met een normaal of lichtverhoogd risicoprofiel die niet in andere <i>batches</i> voorkomen, maar wel zijn opgenomen in een LPA.	Gemeente				9434		https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch
HRA 2019		Versterkingsregime	Adressen die met een verhoogd of lichtverhoogd risicoprofiel uit de HRA 2019 kwamen en op basis daarvan zijn opgenomen in een LPA.	Gemeente				2209	2019 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/uw-batch
Bouwimpuls		Pilot	Bij 900 adressen waarvan de versterkingsadviezen bekend zijn, wordt geprobeerd de versterking te versnellen door sneller met de uitvoering te starten. De eigenaar maakt samen met een aannemer een plan voor de uitvoering. De gemeenten maken een selectie van adressen die mee kunnen doen. Deelname is op vrijwillige basis. Voor deze aanpak is het Bedrijfsbureau BI opgericht, waaraan zes regionale bouwbedrijven deelnemen. Het Bedrijfsbureau begeleidt de versterking.	NCG, gemeente	Selectie	Individueel	Opstellen uitvoeringsplan, uitvoering	900		https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/projecten-binnen-de-versterking/bouwimpuls-bi
	De Praktijkaanpak	Pilot	Voor adressen die door de gemeente zijn aangedragen voor deelname aan de Bouwimpuls en waar nog géén versterkingsadvies ligt, zijn aannemer en eigenaar vanaf het begin betrokken bij het versterkingsproces. Het Bedrijfsbureau is in samenspraak met de eigenaar ook voor de beoordeling van het gebouw o.b.v. de veiligheidsnorm.	NCG, gemeente	Selectie	Individueel	Beoordeling, opstellen uitvoeringsplan, uitvoering	250		https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/projecten-binnen-de-versterking/bouwimpuls-bi

Naam	Hieronder vallen o.a.	Soort	Beschrijving	Voortouw	Representatie	Participatie individueel/collectief	Participatie bij...	Aantal adressen	Periode	Meer informatie
Typologieaanpak		Versterkingsregime	Nieuwe aanpak voor de beoordeling van de veiligheidsrisico's op basis van 30 typologieën. Door woningen van hetzelfde soort hetzelfde te beoordelen, beoogt de NCG sneller te kunnen beoordelen. De aanpak is ontwikkeld door TNO.	NCG					2021 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/versterken/typologieaanpak
	Koploper	Programma	Versnelde versterkingsaanpak op basis van typologie krimpjeswoningen. Selectie op basis van woningtype, deelname is op vrijwillige basis. Het programma wordt uitgevoerd door ingenieursbureau VIIA.	NCG	Selectie	Individueel		60	2019 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/actueel/nieuws/2019/11/8/programma-koploper-van-start
	Krimpjeswoningen	Pilot	Versnelde versterkingsaanpak op basis van typologie krimpjeswoningen in de Gemeente Oldambt.		Selectie	Individueel		9	2019 – heden	
	Oldambsterboerderijen	Pilot	Versnelde versterkingsaanpak op basis van typologie Oldambsterboerderijen in de Gemeente Oldambt.		Selectie	Individueel		9	2019 – heden	
Heft in Eigen Hand (HEFT)		Pilot	Versterking op initiatief en onder regie van de woningeigenaar. De eigenaar is opdrachtgever.	Woning-eigenaar	Aanmelding	Individueel	Opstellen uitvoeringsplan, uitvoering	60	2016 – 2017	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/projecten-binnen-de-versterking/heft-ei
Eigen Initiatief (EI)		Programma	Versterking op initiatief en onder regie van de woningeigenaar. De eigenaar is opdrachtgever.	Woning-eigenaar	Aanmelding	Individueel	Opstellen uitvoeringsplan, uitvoering	212	2017 – 2020	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/projecten-binnen-de-versterking/heft-ei
Bouwen in Eigen Beheer (BIEB)		Pilot	Sloop-nieuwbouw van vrijstaande woningen op initiatief en onder regie van de woningeigenaar. De eigenaar is opdrachtgever.	Woning-eigenaar	Aanmelding	Individueel	Opstellen uitvoeringsplan, uitvoering	8	2019 – 2020	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/projecten-binnen-de-versterking/bouwen-in-eigen-beheer
Eigenaar Kiest Bouwer (EKB)		Programma	Versterking op initiatief en onder regie van de woningeigenaar. De eigenaar is opdrachtgever, waardoor de administratieve last voor aannemers verkleint wordt. Aannemers kunnen door de eigenaar worden gekozen uit de "bouwpool" van NCG waarvoor aannemers zich kunnen aanmelden.	Woning-eigenaar	Aanmelding	Individueel	Opstellen uitvoeringsplan, uitvoering		2020 – heden	https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/eigenaar/projecten-binnen-de-versterking/ekb

Naam	Hieronder vallen o.a.	Soort	Beschrijving	Voortouw	Representatie	Participatie individueel/collectief	Participatie bij...	Aantal adressen	Periode	Meer informatie
Loket Opname op Verzoek		Pilot	Woningeigenaren die niet in het versterkingsprogramma zijn opgenomen maar zich wel zorgen maken over de veiligheid van hun woning kunnen zich melden bij het Loket Opname op Verzoek. Als het verzoek wordt gehonoreerd, wordt het adres opgenomen in het reguliere versterkingsprogramma.	Woning-eigenaar	Aanmelding			330	2020 - heden	https://www.nationaalcoördinatorgroningen.nl/eigenaar/niet-in-de-versterking
Batch H3V (Herstellen, Versterken, Verduurzamen, Verbeteren)			Overeenkomst tussen de NAM en verschillende woningcorporaties over de versterking van 1650 corporatiewoningen. Inmiddels zijn 752 adressen via deze aanpak versterkt, 354 adressen zijn in een andere aanpak opgenomen en 769 adressen komen na herbeoordeling niet meer voor versterking in aanmerking. Bewonersparticipatie wordt verzorgd door de woningcorporaties.	Woningbouwcorporaties				1100	2015 - 2019	
Experiment Krewerd		Bewoners-initiatief	Versterking van het dorp Krewerd op basis van een toekomstplan voor het dorp door de bewoners, ondersteund door professionals, opgesteld. Het plan combineert versterking en verduurzaming om Krewerd toekomstbestendig te maken. Alle eigenaren hebben een architect gekozen om ze in dit traject bij te staan.	Woning-eigenaar	Aanmelding	Collectief	Opstellen dorpsplan, opstellen uitvoeringsplan, uitvoering	44	2018 - heden	https://www.experimentkrewerd.nl/dorpsplan-krewerd/
Dorpsbelangenwerkgroep Versterking Overschild (DVO)		Bewoners-initiatief	Bewoners hebben een gezamenlijk plan geschreven voor de ingrijpende versterking van het dorp: het Witboek. Een versie van dit Witboek kwam terug in de Structuurvisie Overschild 2018-2028 van de gemeente Midden-Groningen. Na de tijdelijk pauze in de versterkingsoperatie in 2018, werd duidelijk dat de adressen in Overschild uiteen vielen in verschillende <i>batches</i> waardoor gezamenlijke planvorming en uitvoering nagenoeg onmogelijk werd.	Woning-eigenaar	Aanmelding	Collectief	Opstellen dorpsplan		2018 - heden	http://overschild.nu/versterking-woningen-overschild/
Dorp in Eigen Hand Steendam/Tjuchem		Pilot	Gezamenlijke aanpak van de versterkingsopgave in Tjuchem en Steendam. Niet de NCG, maar ingenieursbureau VIIA begeleidt hier het traject.	Woning-eigenaar	Aanmelding	Collectief	Opstellen dorpsplan	279	2020 - heden	https://www.nationaalcoördinatorgroningen.nl/actueel/nieuws/2020/05/18/dorpsbewoners-aan-zet-bij-versterking-steendam-tjuchem

Naam	Hieronder vallen o.a.	Soort	Beschrijving	Voortouw	Representatie	Participatie individueel/collectief	Participatie bij...	Aantal adressen	Periode	Meer informatie
Belangengroep Versterking Zandplatenbuurt (BVZ)		Bewoners-initiatief	Huurders en woningeigenaren in de Zandplatenbuurt in Delfzijl hebben zich verenigd in BVZ. BVZ is officieel gesprekspartner voor de gemeente en woningbouwvereniging Acantus m.b.t. de versterking en herhuisvesting. Er is tussen de drie partijen een participatieconvenant gesloten.	Bewoners		Collectief	Uitvoering			https://thuisindelfzijl.nl/belangengroep-versterken-zandplatenbuurt/
Nije Buurt Ten Post		Project	De gemeente grijpt de ingrijpende versterkingsopgave in Ten Post aan voor een bredere aanpak. Verschillende subsidies (waaronder via NPG) worden aangesproken voor verduurzamen en nieuwe inrichting van de publieke ruimte. Er is een samenwerking tussen gemeente, woningbouwcorporatie Vierden en Borgen en bewoners.	Gemeente		Collectief	Opstellen dorpsvisie	132		https://versterkenenvernieuwen.groningen.nl/dorp/ten-post
Houd Onderdendam Overeind! (HOO!)		Bewoners-initiatief	Werkgroep van bewoners die versterking, schadeherstel en -preventie en verduurzaming in één dorpsaanpak willen samennemen. Onderdendam is uiteindelijk niet opgenomen binnen de versterkingsopgave.	Bewoners		Collectief	Opstellen dorpsvisie		2013 – heden	https://dorpenacademie.nl/initiatief/onderdendam-een-dapper-dorp/
#Enwijdan		Bewoners-initiatief	Bewoners van de wijk Opwierde in Appingedam voerden actie om 337 "vergeten" woningen in Opwierde ook voor sloop/nieuwbouw in aanmerking te laten komen. De overige 1100 woningen in Opwierde kwamen al voor sloop-nieuwbouw in aanmerking.	Bewoners		Collectief			2020 – heden	
Dorps- vernieuwing Woltersum		Project	De gemeente nam het initiatief om bewoners een plan voor de dorpsvernieuwing van Woltersum te laten opstellen. Hiervoor werd een procesbegeleider ingehuurd. In dit plan wordt ook, maar niet alleen, de versterking meegenomen.	Gemeente		Collectief	Opstellen dorpsvisie		2018 – heden	https://versterkenenvernieuwen.groningen.nl/dorp/woltersum
VanOnderen		Bewoners-initiatief	Bewoners uit verschillende Groningse dorpen ontwikkelden een <i>toolbox</i> voor bewonersparticipatie in de versterking. De aanpak richt zich op een integrale aanpak van de versterking met aandacht voor brede dorps- of gebiedsontwikkeling.	Bewoners		Collectief				https://groningerdorpen.nl/wp-content/uploads/2019/04/Flyer-vanOnderen.pdf

Naam	Hieronder vallen o.a.	Soort	Beschrijving	Voortouw	Representatie	Participatie individueel/collectief	Participatie bij...	Aantal adressen	Periode	Meer informatie
Centrumplan Loppersum		Project	Particulieren en MKB-ers worden betrokken bij de planvorming voor de versterking van het centrum Loppersum i.c.m. toekomstbestendig maken van het winkelgebied. De versterking is ingrijpend en het doel is o.a. om de leefbaarheid ook tijdens de versterking op peil te houden.	Gemeente		Collectief	Opstellen uitvoeringsplan		2019 – heden	https://www.nationaalprogramma Groningen.nl/projecten/centrumplan-loppersum/
Versterking Dorpshuis Westeremden		Project	Bewoners verenigd in het bestuur van Stichting Ons Dorpshuis hebben de versterking van het Dorpshuis in eigen beheer uitgevoerd. Hierdoor kon de versterking gecombineerd worden met nieuwbouw, waarmee het Dorpshuis toekomstbestendig kon worden gemaakt.	Bewoners	Aanmelding	Collectief	Besluitvorming, opstellen uitvoeringsplan, uitvoering		2019 – 2021	https://dorpshuiswesteremden.wordpress.com/
Klankbordgroep 't Zandt		Project	Gemeente nodigt bewoners uit om deel te nemen aan een klankbordgroep om mee te denken over het plannen en uitvoeren van de versterking.	Gemeente			Uitvoering			
Calvi		Pilot	Inspectie van kerken van de Stichting Oude Groninger Kerken met de Calvi-methode.	NCG			Beoordeling	5	2017 –	
Nije Heerd		Pilot	Sommige agrariërs in het aardbevingsgebied kampen met grote en ingewikkelde schades. Ook zijn vergunningsaanvragen vaak complex. Deze pilot beoogt schadeherstel te vergemakkelijken voor agrariërs die ook zelf willen investeren in de bouw van een nieuwe schuur of stal. Onder leiding van een onafhankelijk voorzitter wordt in een keukentafelgesprek met een agrariër, adviseur(s) van de gemeente en een ontwerper/architect een plan gemaakt. Bij 5 van de 6 adressen in de pilot is dit gelukt. Of de goedgekeurde plannen ook zijn uitgevoerd, is ons onbekend.	NCG, provincie Groningen, gemeenten Eemsum, Ten Boer, Loppersum, LTO Noord	Selectie	Individueel	Opstellen uitvoeringsplan, uitvoering	6	2018 –	https://www.nationaalcoordinator Groningen.nl/actueel/nieuws/2018/11/9/pilot-nije-heerd-van-start
Agroprogramma		Programma	Verschillende instanties worden samengebracht om de problematiek m.b.t. agrarische gebouwen (schade, versterking, verduurzaming) integraal op te lossen.	Provincie Groningen		Individueel			2021 – 2025	https://www.provinciegroningen.nl/actueel/nieuws/nieuwsartikel/hulp-voor-boeren-in-aardbevingsgebied/

Naam	Hieronder vallen o.a.	Soort	Beschrijving	Voortouw	Representatie	Participatie individueel/collectief	Participatie bij...	Aantal adressen	Periode	Meer informatie
Architect aan Zet		Pilot	Bij zware versterkingsmaatregelen of sloop-nieuwbouw kan de eigenaar opdracht geven aan een architect om het een uitvoeringsplan op te stellen en het versterkingstraject te begeleiden. De architect kan gekozen worden uit een pool van architecten die al actief en bekend zijn met de versterkingsopgave. Omdat de architect verschillende aspecten van de versterking kan overzien (bouwkundig, ruimtelijk, vergunning) wordt hiermee beoogt het proces te versnellen en de bewoner te ontzorgen.	Woning-eigenaar, NCG, gemeente Groningen	Aanmelding	Individueel	Architect kiezen, opstellen uitvoeringsplan		2021 – heden	https://gemeente.groningen.nl/actueel/nieuws/bouwmeester-versterking-initieert-pilot-architect-aan-zet

Bijlage 2. Analytisch kader

Vooraf: deze notitie gaat over “betere participatie” en “betere integratie van het bewonersperspectief”. Logisch gezien is participatie één van de mogelijke middelen om het hogere doel (betere integratie van..) te bereiken. Om die reden is de term “betere integratie” te verkiezen. Maar dat hogere niveau heeft een achilleshiel: de vaagheid ervan. Het zou dus goed zijn om een overkoepelend begrip te ontwikkelen.

Wat is nu een “goed” raamwerk om de visies en meningen over verbetering van bewonersperspectief te bezien? Een raamwerk is goed als het (a) begrip bevordert en (b) het doel naderbij brengt.

Het raamwerk dient dus enerzijds om de inzichten over participatie op een logische manier aan elkaar verbinden (een narratief). Anderzijds is de functie ervan om ons te helpen uit die inzichten een visie te vormen, of nog ambitieuzer, een **blauwdruk**¹ voor de betere integratie van het bewonersperspectief.

Het raamwerk is een weergave van de in Groningen ontstane situatie. Die is onder meer beschreven in Bovenhoff et al., 2021; Hupkes et al., 2021; Stroebe et al., 2020. Het is goed om die situatie te bezien in het licht van de lessen van het verleden over systeemfalen en uitvoeringsproblematiek (zie bijvoorbeeld het verslag Parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag ‘Ongekend onrecht’). Een terugkerend thema in die beschouwingen zijn de leemlagen in het systeem. Een nadeel van de term “leemlaag” is dat hij problemen voorstelt als horizontale barrières. In Groningen zien we ook verticaal en in de tijd barrières. De vraag is dus: wat zijn de barrières of schotten die goed bestuur frustreren?

1. De casus Groningen kenmerkt zich door slechte relaties, wantrouwen en onderlinge verwijten. Die bestonden al of ze zijn zo gegroeid. Er zijn soms ook tegenstellingen op basis van belangen. Zienwijzen kunnen soms sterk uiteenlopen. Bekende breukvlakken zijn de relatie burger – overheid, rijk – regio, of beleid – uitvoering. Er zijn ook breukvlakken tussen domeinen en expertisevelden (economisch, juridisch, bouwtechnisch, sociaal). Ook boteren gemeenten onderling niet altijd en zijn er tussen de uitvoeringsinstanties niet altijd goede relaties. Slechte relaties zijn dus overal te vinden en het Kennisplatform ziet ze als de kern van veel problematiek.

De grootste barrières zitten, denken we, tussen verschillende denkwerelden. De indeling van denkwerelden die het meest tot de verbeelding spreekt is die tussen de leefwereld en systeemwereld (Habermas). Maar die is én te vaag én gaat ten onder aan zijn eigen succes, omdat het allemaal beelden oproept die Habermas nooit heeft bedoeld. Wat past wél bij Groningen?

a. De denkwereld van bestuur en beleid. Uit onderzoek blijkt dat men in deze wereld het bewonersbelang centraal stelt. Daar ligt het niet aan. Het lastige aan de casus Groningen is dat er niet op één plek wordt bestuurd. En dat er zoveel instanties zijn opgetuigd. Derksen en Gebben (2019) noemen dit een “institutiocarroussel”. Een kleine verdiepingsslag:

- i. Het is niet zo duidelijk waar beleid rond versterking wordt gemaakt, waar bestuur plaats vindt, wie regie heeft. Misschien worden de belangrijkste bestuurlijke keuzes aangaande de versterking op dit moment wel gemaakt in het DUO, waar ministeries,

¹ Deze woorden waren een tijd lang taboe. Tegelijk constateer ik dat de roep om “visie” opeens luid klinkt. Mogelijk is dit een aankondiging van de nieuwe haagse bestuurscultuur.

provincie, gemeenten en de uitvoeringsinstanties (NCG, IMG, NPG) overleggen met elkaar. Maar wie zal het zeggen? Onderzoek suggereert dat men het zelf niet weet.

ii. Ten aanzien van het toekomstperspectief valt op dat initiatief daarvoor bij NPG lijkt te liggen. Dat bestuur kijkt vooral naar de toekomst. Het NPG omarmt op allemanieren participatie en bewonersbetrokkenheid, maar hoe het wordt bestuurd is niet transparant.

iii. Het beleid rond schadeafhandeling is nog het minst transparant van allemaal. Het IMG is een ZBO dat zich exclusief lijkt te richten op de wet. Hoe de wensen en behoeften van de politiek zich vertalen in beleid van IMG onttrekt zich aan ieders zicht. IMG heeft, misschien juist door die onafhankelijkheid, vrij goed rekening gehouden met het bewonersperspectief.

b. De denkwereld van gebieden. Is een gedeelde verantwoordelijkheid van gemeenten en provincie. Onze indruk is dat deze wereld enigszins lijkt aan te sluiten met a.ii, ogenschijnlijk weinig met a.i. en ogenschijnlijk niet met a.iii.

c. De denkwereld van de praktijk. We hebben het hier over het denken in de concrete woonomgeving van de eigen woning, de burens en de bedrijven en instanties waar men in die context mee te maken heeft. Onderzoek laat zien dat de denkwereld van bewoners over onderwerpen zoals de versterking eigenlijk helemaal niet zo sterk verschilt van personen uit de “systeemwereld” die op dat zelfde concrete niveau werken als de bewoners zelf (zoals bewonersbegeleiders, bouwbedrijven).

2. Groningen is bijzonder omdat de overheid zelf haar eigen probleem heeft gecreëerd. Dat wat moet (reactief beleid, gericht op wettelijke verplichtingen die in het heden moeten worden nagekomen) lijkt onverenigbaar te zijn met wat men wil (proactief beleid, gericht op de toekomst).

a. Reactief staat veiligheid centraal. Versterking dus. Daar hebben burgers niets te willen: de overheid bepaalt de norm en is wettelijk verplicht tot handhaving. Alles moet SMART met harde deadlines en targets. Veiligheid is een verplichting hier en nu. SodM houdt toezicht en stuurt aan op crisisaanpak (top-down, meters maken). Succes is uit te drukken in aantallen en getallen: inspecties, versterkt, op norm. Maar de aantallen zijn te hoog. Targets worden niet gehaald. Er is sprake van grote tijdnoed. Er is angst voor harde afrekening en voor falen. Deze situatie bestaat al 7 jaar, maar er is weinig progressie. Er zijn regels en afspraken. Heel veel regels. En de regels veranderen voortdurend.

b. Proactief staat toekomstperspectief centraal. Een toekomstbestendige woning en leefomgeving. Een goed functionerende samenleving in een florerend gebied. Gelukkige en gezonde bewoners.

Kortom: we houden een simpele matrix over van 3 denkwerelden * 2 kijkrichtingen. Als je deze tegen elkaar afzet, zien we zowel horizontale als verticale barrières en soms tegenstellingen. De opgave is om de muren tussen deze “cellen” te slechten.

	Wat moeten we (reactief)	Wat willen we (proactief)
Beleid en bestuur		
Gebiedsgericht		
Praktijk		

Bijlage 3. Leeslijst

De (wetenschappelijke) literatuur over het betrekken van het bewonersperspectief bij de vorming en uitvoering van beleid is zeer divers. Tijdens onze gesprekken met professionals kregen wij vaak te horen dat er al veel documentatie is op het gebied van het verbeteren van participatie. We hebben veel onderzoek gevonden dat is uitgevoerd in opdracht van de overheid op dit thema. Ook zijn er verschillende publicaties geschreven door maatschappelijke organisaties in Groningen die reeds overzicht geven van de praktische middelen en acties om participatie te verbeteren. Met deze leeslijst willen wij de lezer een inkijkje geven in de waardevolle inzichten die er al zijn.

Voor deze leeslijst hebben we een onderscheid gemaakt tussen onderzoeken en publicaties in verschillende thema's, namelijk:

- Publicaties over de Groningse context waarbinnen de versterking wordt uitgevoerd
- Bestaande participatiekaders en –handvesten in Groningen in het algemeen en met betrekking tot de versterking in het bijzonder
- Eerder verschenen adviezen waarin werd opgeroepen tot betere participatie in Groningen
- Wetenschappelijke publicaties over bewonersinitiatieven
- Publicaties en onderzoeksrapporten over burgerparticipatie in Nederland
- Wetenschappelijke publicaties over burgerparticipatie en participatieve democratie.

Hieronder vindt u een overzicht van enkele relevante publicaties per onderwerp.

Maatschappelijke gevolgen gaswinning

Het is belangrijk in ogenschouw te nemen dat de context van de gaswinning, de complexe geschiedenis hiervan en de sociaal-economische kenmerken van de regio een sterke rol spelen in het succes van bewonersparticipatie in Groningen. Sinds 2016 wordt er structureel onderzoek gedaan naar de maatschappelijke gevolgen van de gaswinning in Groningen, onder andere door Gronings Perspectief. De impact van de gaswinning en de daaruit volgende bevingen op de Groningers is groot. De literatuurstudies van een Kennisplatform geven ieder jaar een overzicht van onderzoeken naar de maatschappelijke impact van de gaswinning.

Bakema, M., Parra, C. & McCann, P. (2018). Analyzing the Social Lead-Up to a Human-Induced Disaster: The Gas Extraction-Earthquake Nexus in Groningen, The Netherlands. *Sustainability*, 10(10), 3621; <https://doi.org/10.3390/su10103621>.

Bovenhoff, M., Schoutens, L., Stroebe, K. & Postmes, T. (2021). Voortgang en voetangels in het gaswinningsdossier: professionals over een complex systeem. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Busscher, N., Vries, de, P., Adams, W. & Postmes, T. (2020). Gaswinning, aardbevingen en de maatschappelijke gevolgen voor de provincie Groningen en haar bewoners. Groningen: Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Derksen, W. & Gebben, M. (2019). Verslag Critical Review #4. Over de regionale economie. Groningen: Kenniscentrum Aardbevingen en Duurzame Ontwikkeling.

Hupkes, S., Adams, W., Busscher, N., Postmes, T. (2021). Inzicht in impact: De gevolgen van de gaswinning voor de bewoners van Groningen. Groningen: Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Sluiter, K., van Valkengoed, A.M., Greven, I., Simon, C. (2018) Literatuurstudie 0.1 Maatschappelijke gevolgen bodembeweging Groningen. Groningen: Sociaal Plan bureau Groningen.

Stroebe, K., Postmes, T., Boendermaker, M., Richardson, J., Bovenhoff, M. & Kanis, B. (2019c). Sociale samenhang, samenwerking en veerkracht in het Groningse gaswinningsgebied. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.

Stroebe, K., Boendermaker, M., Bovenhoff, M. & Postmes, T. (2020). Professionals over de versterkingsoperatie: Verloop en impact op bewoners en gemeenschappen. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.

Stroebe, K., Postmes, T., Kanis, B., Jong, de, M., Schoutens, L., Adams, W. & Boendermaker, M. (2021). Eindrapport Gronings Perspectief Fase 2. Stand van zaken, februari 2021. Groningen: Gronings Perspectief, Heymans Institute, Rijksuniversiteit Groningen.

Lokale aanpak Groningen

Verschillende publicaties van maatschappelijke organisaties en lokale overheden in Groningen geven praktische handvatten voor het vormgeven van bewonersparticipatie. De gemeente Groningen en de provincie Groningen richten zich op het participatiebeleid in bredere zin, bijvoorbeeld met betrekking tot zorg of leefbaarheid. Het Groninger Gasberaad, de Groninger Bodem Beweging en Vereniging Eigen Huis publiceerden handvesten waarmee bewonersparticipatie in de versterking verbeterd kan worden. KAW werkte de werkwijze en stappen van batch 1588 uit.

Gelderloos, W., Galema, M., Lucas, A. & Bierling, H. (2016). Participatie in het aardbevingsgebied: Inspiratie voor samenwerking overheid – burger. Den Haag: Platform31.

Gemeente Groningen, WIJ Groningen & Stadadviseert (2019). Groninger Participatiewerkboek. Online beschikbaar via: <https://gemeente.groningen.nl/groninger-participatiewerkboek> [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Groninger Dorpen (2021). Actieve Dorpen Aanpak. Online beschikbaar via: <https://activedorpen.nl/sites/default/files/2021-09/ADA%20%E2%80%93%93%C2%A0De%20ADA-methode%20totaal.pdf> [laatst geraadpleegd 1 november 2021].

Groninger Dorpen, VanOnderen & Groninger Gasberaad (2019). Flyer VanOnderen. Online beschikbaar via: <https://groningerdorpen.nl/wp-content/uploads/2019/04/Flyer-vanOnderen.pdf> [laatst geraadpleegd 1 november 2021].

Groninger Bodem Beweging, Groninger Gasberaad & Vereniging Eigen Huis (2021). Sociaal handvest Groningen: een toetssteen om bewoners nu echt centraal te stellen. Online beschikbaar via: https://www.eigenhuis.nl/docs/default-source/groningen/sociaal-handvest-groningen-gbb-gasberaad-vehb87fd8ea6d5367ba8cdbff0f003b89c6.pdf?sfvrsn=2a2cbf96_2 [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Groninger Gasberaad (2019). Crisis op de klei: Naar herstel van Groningen. Online beschikbaar via: <https://gasberaad.nl/wp-content/uploads/2020/10/2019-06-04-Crisis-op-de-klei.pdf> [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

KAW Architecten en Adviseurs (2019). Uitwerking 1588. Groningen: KAW Architecten en Adviseurs.

Provincie Groningen (2021). Startnotitie: werken aan participatie(-beleid). Online beschikbaar via: <https://online.ibabs.eu/ibabsapi/publicdownload.aspx?site=ProvincieGroningen&id=b3e89b68-9548-48cb-a481-b91704fc5f59> [laatst geraadpleegd 3 november 2021].

Provincie Groningen (2021). Prototype Provinciale Participatieleidraad. Online beschikbaar via: <https://online.ibabs.eu/ibabsapi/publicdownload.aspx?site=ProvincieGroningen&id=34592298-2e6e-47fe-bcdc-519981a0c0b1> [laatst geraadpleegd 3 november 2021].

Voorgaande adviezen over het verbeteren van de participatie in Groningen

Er zijn in het verleden meerdere adviezen en rapporten uitgebracht waarin de noodzaak tot het verbeteren van de participatie werd benadrukt.

Commissie Duurzame Toekomst Noord-Oost Groningen (2013). Vertrouwen in een duurzame toekomst: Een stevig perspectief voor Noord-Oost Groningen. Online beschikbaar via: https://dialoogtafelgroningen.gasberaad.nl/eindadvies_commissie_duurzame_toekomst_noord-oost_groningen [laatst geraadpleegd 3 november 2021].

Geel, van, P. & Wallage, J. (2014). "Aan tafel!" Een verkenning naar de mogelijkheden om in het aardbevingsgebied Noordoost Groningen een dialoogtafel op te zetten. Online beschikbaar via: https://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Dossiers/Gaswinning/30-januari-2014-Adviesrapport-over-de-dialoogtafel-Aan-Tafel.pdf [laatst geraadpleegd 3 november 2021].

Kieft, H. en Bennen, E. (2018) Procesbeschrijving Groningse Standaard. Groningen: KAW Architecten en Adviseurs.

Sheerazi, A. (2018) Plan van Aanpak communicatie toekomstperspectief Groningen. Bestuurlijke tafel Groningen Bovengronds: Expertteam Toekomstvisie Groningen.

Burgerparticipatie in Nederland

Verschillende onderzoeksrapporten en publicaties werpen een licht op de stand van burgerparticipatie in Nederland. Onder andere de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de Nationale ombudsman onderzochten en analyseerden de Nederlandse praktijk. Welke vormen van burgerparticipatie kennen we, welke hindernissen zijn er voor participatie en hoe kan participatie worden ingezet bij het oplossen van allerlei vraagstukken? Opvallend bij deze publicaties is dat het vooral over de inzet van participatie bij lokale overheden gaat en dat er naar participatie op bestuurlijk niveau weinig onderzoek is verschenen.

Bongaardt, van, den, T. (2018). Monitor Burgerparticipatie 2018: Een inventarisatie van gemeentelijk beleid en activiteiten op het gebied van burgerparticipatie. Den Haag: ProDemos.

Informatiepunt Leefomgeving (2020). Denkwijze(r) voor goede participatie. Online beschikbaar via: <https://iplo.nl/participatieomgevingswet/denkwijze-goede-participatie/> [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Leyenaar, M. (2009). De burger aan zet: Vormen van burgerparticipatie: inventarisatie en evaluatie. Online beschikbaar via: https://vng.nl/files/vng/vng/Documenten/Extranet/Burgerzaken/bestanden_burgerparticipatie/M.Leyenaar_boekje%20burgerforum_inventarisatie_090527.pdf [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Leyenaar, M. (2009). De burger aan zet: Burgerforum: theorie en praktijk. Online beschikbaar via: https://vng.nl/sites/default/files/vng/Documenten/Extranet/Burgerzaken/bestanden_burgerparticipatie/M.Leyenaar_boekje%20burgerforum_theorieenpraktijk_090527.pdf [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Leyenaar, M. (2009). De burger aan zet: Handleiding burgerforum. Online beschikbaar via: https://vng.nl/sites/default/files/vng/Documenten/Extranet/Burgerzaken/bestanden_burgerparticipatie/bzk_boekjeburgerforum_handleiding_090527%5B1%5D.pdf [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2021). Participatie in een meervoudige democratie. Online beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/03/22/participatie-in-een-meervoudige-democratie> [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Nationale Ombudsman (2018). Waar een wil is: onderzoek naar de rol van overheidsinstanties bij burgerinitiatieven. Online beschikbaar via: <https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/onderzoek/Burgerinitiatieven%20waar%20een%20wil%20is%20rapport%202018-020.pdf> [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Nationale Ombudsman (2019). Behoorlijke informatieverstrekking aan omwonenden rondom vergunningverlening. Online beschikbaar via: <https://www.nationaleombudsman.nl/system/files/onderzoek/2019004%20Onderzoek%20Behoorlijke%20informatieverstrekking%20aan%20omwonderden%20rondom%20vergunningverlening.pdf> [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Uyl, den, J., Blomaard, H., Schaminée, A. & Goudswaard, T. (2016). Eindpresentatie: participatie paradox atelier. Online beschikbaar via: https://vng.nl/files/vng/nieuws_attachments/2016/eindpresentatie_bzk_-_participatie_paradox_atelier.pdf [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2021). Aan de slag met participatie. Online beschikbaar via: https://vng.nl/sites/default/files/2021-05/vng-handreiking-participatie-berenschot_def2505.pdf [laatst geraadpleegd 26 oktober 2021].

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012). Vertrouwen in burgers. Den Haag: WRR.

Bewonersinitiatieven

Groningen kent veel bewonersinitiatieven. Projecten geïnitieerd door bewoners spelen een belangrijke rol in het behouden en op peil houden en brengen van de leefbaarheid. In de wetenschappelijke literatuur over bewonersinitiatieven worden onder andere de voorwaarden voor slagen of falen van deze initiatieven en de redenen voor bewoners om mee te

doen aan deze initiatieven besproken. Onderstaande publicaties zijn gebaseerd op verschillende casussen in Noord-Nederland.

Ooms, M., Akker, van, den, D. & Karataş, A. (2020). *Veranderd samenspel: Een verkenning van samenwerking tussen gemeenten en bewonersinitiatieven in de energietransitie*. Den Haag: Platform31.

Meerstra-de Haan, E.M., Haartsen, T., Meier, S. & Strijker, D. (2019). An Initiators' Perspective on the Continuity of Citizens' Initiatives in Rural Areas. *Rural Sociology* 0(0), 1–22.

Meerstra-de Haan, E.M., Meier, S., Bulder, E. & Haartsen, T. (2020). 'At some point it has been enough' – Processes of perceived failure of citizens' initiatives. *Sociologia Ruralis* 60(1): 260–283.

Rauws, W., Bouwman, R. & Kam, de, G. (2017). *Wie is aan de buurt? Een analyse van bewonersinitiatieven in vijf Friese plaatsen en de rol van woningcorporatie Accolade*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Ubels, H. (2020). *Novel forms of governance with high levels of civic self-reliance*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Theoretische kaders voor burgerparticipatie en participatieve democratie

In de gesprekken die we voerden en in onderzoeksrapporten waarin de Nederlandse participatiepraktijk wordt geanalyseerd, wordt veelvuldig verwezen naar theoretische kaders. Voorbeelden hiervan zijn de participatieladder, het grote belang van lokale kartrekkers; en de inzet van bewonersparticipatie bij het instandhouden van voorzieningen ondanks het tekortschieten van overheidsfinanciering. De wetenschappelijke (filosofische) literatuur over participatieve democratie is omvangrijk. Hier noemen we enkele relevante publicaties.

Aerts, R. & Goede, de, P. (2013). *Omstreden democratie: over de problemen van een succesverhaal*. Amsterdam: Boom.

Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), 216–224.

Can, E., Dorenbos, R., Heemskerk, J. (2020). *Gebiedsbestuurders bij decentrale overheden: Duiding in lessen*. Den Haag: Platform 31.

Gastil, J. & Levine, P. (2005). *The deliberative democracy handbook: strategies for effective civic engagement in the 21st Century*. San Francisco: Jossey-Bass.

Hendriks, F. (2006). *Vitale democratie: theorie van democratie in actie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Kretzmann, J.P. & McKnight, J.L. (1993). *Building communities from the inside out. A path towards finding and mobilizing a community's assets*. Evanston, IL: Institute for Policy Research.

Lunsing, J.R. (2015). *De kloof: effecten van transparant welstandstoezicht, buurt budgetten en referenda op de door burgers waargenomen afstand tot het bestuur*. Amsterdam: Boom.

Menser, M. (2018). *We decide!: theories and cases in participatory democracy*. Philadelphia: Temple University Press.

Moor, de, T., Antonides, L., Witte, C., Boele, A. (2018). *De functies van bewoners overlegorganisaties in een veranderende samenleving*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Morrel, M.E. (2010). *Empathy and democracy: feeling, thinking, and deliberation*. University Park: The Pennsylvania State University Press.

Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Smith, G. (2009). *Democratic innovations: designing institutions for citizen participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Stokkom, van, B. (2006). *Rituelen van beraadslaging: reflecties over burgerberaad en burgerbestuur*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Colofon

Dit rapport is een uitgave van het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen. Het Kennisplatform verzamelt en deelt kennis en onderzoek dat relevant is voor sociaal-maatschappelijk beleid in het Groningse gaswinningsgebied. Het platform is een samenwerking tussen de Rijksuniversiteit Groningen (penvoerder), Hanzehogeschool Groningen, CMO-STAMM/Sociaal Planbureau Groningen en GGD Groningen en werkt in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Titel

Perspectief van bewoners in de versterking

Auteurs

Nienke Busscher, Tom Postmes, Sanne Hupkes & Wouter J. Adams

Opdrachtgever

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Contact

www.kennisplatformleefbaar.nl
contact@kennisplatformleefbaar.nl

Vormgeving

Paulien de Haas

Bronvermelding

Busscher, N., Postmes, T., Hupkes, S., Adams, W.J. (2021). Perspectief van bewoners in de versterking. Groningen: Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen.

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk
Groningen

Hanzehogeschool
Groningen
University of Applied Sciences

cmo stamm.